

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

היכל תשיעי
קובץ שלשלת האור
שער שלישי

לקוטי שיחות

בתרגום חפשי ללשון הקודש

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

מכבוד קדושת

אדמו"ר מנתם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

ויחי

(חלק טו — שיחה ג)

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ושלוש לבריאה

שנת הקהל

מאה ועשרים שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

LIKKUTEI SICHOT
TARGUM L'LOSHON HAKODESH

Copyright © 2023
by

KEHOT PUBLICATION SOCIETY
770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213
(718) 774-4000 / FAX (718) 774-2718
editor@kehot.com / www.kehot.org

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior permission from the copyright holder.

The Kehot logo is a registered trademark of Merkos L'Inyonei Chinuch.

For dedications of the weekly Sichos, please contact us at: dedications@kehot.com

ויחי ג

„בכורי אתה“ הוא הטעם שהי' ראוי לכהונה ולמלכות.

ואין לומר שרש"י סבר שע"פ פשוטו של מקרא לא ניטלה הבכורה מראובן – שהרי מקרא מלא דבר הכתוב בדברי הימים⁷: „ובני ראובן בכור ישראל גו' ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף וגו'“.

יתירה מזו: לעיל בסמוך⁸ פירש רש"י עצמו (לפי פירוש א'), אשר „שכם אחד, הוא הבכורה, שיטלו בניו (של יוסף) שני חלקים“; ולעיל מיני', בפ' וישלח⁹, פירש רש"י: „בכור יעקב, בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנין ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים שנעשה לשני שבטים“, דהיינו שהבכורה („לענין השבטים“) ניטלה מראובן (בעבור „וישכב גו'“¹⁰) ונתנה ליוסף.

ב. לכאורה הי' אפשר לומר: מדיוק לשון הכתוב „אל תותר“ (ביחס ל„כל אלה“ שהפסיד ראובן) מוכת, שכוונת הכתוב למעט רק את המעלות שלגביהן אמורה הלשון „יתרות (הללו)“ – „יתר שאת ויתר עז“, כהונה ומלכות; משא"כ מעלת הבכורה, שלא נזכר אצלה לשון

א. על הפסוק „ראובן בכורי אתה גו' יתר זאת ויתר עז פחו כמים אל תותר גו'“, פירש רש"י: „יתר שאת – ראוי היית להיות יתר על אחיך ככהונה לשון נשיאות כפים“; „ויתר עז – במלכות . . ומי גרם לך להפסיד כל אלה“; „פחו כמים – הפחו והבהלה אשר מהרת להראות כעסך וכו' לכך“; „אל תותר – אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך וכו'“.

והנה בתרגום² נתפרש הפסוק: „הוה חזי למיסב תלתא חולקין בכירותא כהונתא ומלכותא“, היינו שראובן הי' ראוי לקבל ג' חלקים: בכורה כהונה ומלכות – ולא ניתנו לו (והכי איתא גם בתנחומא³ ובראשית רבה⁴).

וצריך להבין: כיון שהכתוב מזכיר גם את מעלת הבכורה, מפני מה נקט רש"י ש„אל תותר“ קאי רק על „יתר שאת ויתר עז“ – כהונה ומלכות⁵, ולא על ענין „ראובן בכורי אתה גו'“, האמור בהתחלת הכתוב⁶? ואדרבה –

(1) פרשתנו מט, ג-ד.

(2) אונקלוס, ועד"ו בתיב"ע ותי' כאן.

(3) פרשתנו ט.

(4) פרשתנו פצ"ח, ד. פצ"ט, ו. וכ"ה באגדת

בראשית פפ"ב (פג).

(5) ראה גם אוה"ח כאן.

(6) ומ"ש הרא"ם, „והמתרגם שהזכיר גם הבכורה אינו מלשון הכתוב אלא מפני עצמו“ הוא מפני שהתרגום קאי על התיבות „יתר שאת ויתר עז“. וראה ב"ר פצ"ט שם (ועד"ו באגדת בראשית שם) „הבכורה דכתיב ראובן בכורי אתה“. אבל בתנחומא שם: „יתר, בכורה שהיא שני חלקים“.

(7) א ה, א.

(8) מח, כב.

(9) לה, כג. וראה פרש"י ויצא כט, לב.

(10) שם, כב.

וכן בהריגת תמר שהודה צדקה ממני¹⁷ וכו".

וצריך להבין: מזה שהוסיף רש"י „וכן בהריגת תמר וכו" בפירושו על „בני עלית" ולא בפירושו על תיבת „מטרף" מוכח (לכאורה), שהתיבות „וכן בהריגת תמר וכו" אינן בהמשך לתיבת „מטרף" – מהריגת תמר, כפירוש המדרש¹⁸: „מטרף, מטרפה של תמר" אלא לתיבות „בני עלית", ש„עלית" כולל גם עוד „עליה" וסילוק – מהריגת תמר.

ואינו מובן: מאחר שהתיבות „בני עלית" באות בהמשך לתיבת „מטרף", כיצד ניתן לחלק ביניהן ולפרש ש„בני עלית" כולל ב' ענינים, ואילו „מטרף" משמעו רק ענין א'?

ועוד אינו מובן: מהו ההכרח מעיקרא בפשוטו של מקרא לומר שתיבת „עלית" היתה כוונת יעקב (לא רק לחשד של „טרוף טורף יוסף", אלא גם להריגת תמר¹⁹ (שהרי בדברי רש"י לא נאמר (כבמדרש²⁰) שאלו ב' פירושים, אלא רש"י הוסיף זאת כהמשך א': „וכן בהריגת תמר")?

ד. והנה הקושיא הא' אפשר הי' ליישב, שאכן כוונת רש"י לפרש ש„מטרף" קאי על שניהם (יוסף ותמר); ומה שכתב „וכן בהריגת תמר וכו" רק אחר פירוש תיבות „בני עלית", הוא כדי לבאר כיצד יתכן ש„מטרף" משמעו הריגת תמר – ובהקדים:

(17) וישב לה, כו.

(18) ב"ר פצ"ח, ז. פצ"ט, ת. תנחומא פרשתנו י.

(19) ראה דבק טוב ומשכיל לדוד כאן.

(20) ב"ר פצ"ט שם (משא"כ בתנחומא וב"ר פצ"ח שם).

„יתר"¹¹, אינה נכללת במיעוט ד„אל תותר"¹².

אמנם, זוהי ראי' רק (מצד לשון הכתוב) בפירוש הכתוב, שאין מדובר כאן בהפסד הבכורה. אבל עדיין אינו מובן הטעם לעצם הענין: מה נשתנתה בכורה מכהונה ומלכות, שהכתוב מזכיר רק את הפסד הכהונה והמלכות דראובן ולא את איבוד ענין הבכורה¹³ („לענין השבטים")?

ג. להלן, על הפסוק¹⁴ „גור ארי' יהודה מטרף בני עלית וגו'", פירש רש"י: „מטרף, ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף חי' רעה אכלתהו¹⁵ וזהו יהודה שנמשל לארי'"; „בני עלית, סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו'¹⁶.

(11) בתנחומא שם מפרש ד„יתר" קאי על הבכורה (כנ"ל הערה 6) – אבל מובן שאי"ז ע"ד הפשט.

(12) ואולי זוהי כוונת הרא"ם במ"ש ד„הבכורה אינה בכלל שאת ועז", עיי"ש.

(13) בתנחומא באבער (פרשתנו יא) „שלך היתה ראוי' כהונה גדולה... שלך היתה המלוכה ראוי'", ולא נזכר ע"ד הבכורה. אבל מובן שצ"ל הכרח ע"ד הפשט לפרש כן.

ולהעיר שבתנחומא באבער (ויצא יג) איתא: „לא יוכל לבכר את בן האהובה ליוסף למה כי את הבכור בן השנואה יכיר זה ראובן שנאמר ראובן בכורי אתה גו" (היינו, ד„ראובן בכורי אתה" פירושו שנשאך בכור*). וראה לקמן הערה 51.

(14) מט, ט.

(15) וישב לו, לג (בהיפך הסדר).

(16) וישב שם, כו.

(* ולהעיר שדרשה זו הובאה גם באגדת בראשית פמ"ח (מט), אף שבפרשתנו מפרש ש„נטלו מנח ג' כתיים... אלולי כך בכורי אתה זה בכורה כו" (כנ"ל הערה 4, 6).

זה „טרף” בנו של יעקב (ואחיו) סילק יהודה עצמו מכך.

ולכן פשוטו של מקרא הוא כאופן הב': „מטרף – בני (יהודה) עלית”].

אבל עדיין אינו מובן (כנ”ל): הן אמת ש„מטרף” יכול להתפרש (גם) מהריגת תמר, אבל מנין לו לרש”י ההכרח ש„מטרף” משמעו ב' הדברים? ובפרט שגבי תמר לא נאמרה לשון „טרף”.

ה. ויובן בהקדים תמיהה כללית בענין: יתרון המלכות, שניטל מראובן, ניתן ליהודה (כדכתיב בדברי הימים²⁶ „כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו”); וזוהי כוונת יעקב בברכתו „גור ארי” יהודה וגו’”, וכדפירש רש”י²⁷ דקאי על ענין המלכות שניתן לו (דוד²⁸, שלמה וכו’). והטעם שניתן ליהודה אמור בברכה גופא – „מטרף בני עלית”²⁹, וכמו שסיים רש”י את פירושו על „מטרף בני עלית”: „(וכן בהריגת תמר וכו’) לפיכך. כרע וגו’”.

ואינו מובן: מעלת יהודה, שסילק עצמו „ממה שחשדתיך בטרוף טורף

יש ב' אופנים לפרש פשט התיבות „מטרף בני עלית”: א) „בני” בא בהמשך לתיבת „מטרף”: „מטרף בני (יוסף) – עלית” (יהודה²¹). ב) „בני” נמשך אחר „עלית”²²: „מטרף” – מענין ה„טרף”²³ – „בני עלית” (אתה, בני (יהודה), עלית). והנה, אם ננקוט כפירוש הא’, ש„בני” מחובר ל„מטרף”, לא נוכל לפרש ש„מטרף בני” כולל (גם) את תמר²⁴.

ולכן, קודם שהוסיף רש”י „וכן בהריגת תמר וכו’”, הוכרח לפרש תחילה את תיבות „בני עלית” וללמדנו שהן שייכות זו לזו – ומטעם זה העתיק רש”י מן הפסוק גם את תיבת „בני” (אף שלפירושו „סלקת את עצמך” רק תיבת „עלית” נוגעת) – כי דוקא לפי זה יכולה תיבת „מטרף” לכלול (ב') ענינים – גם את הריגת תמר.

[והכרח רש”י לפרש ש„בני” בא בהמשך ל„עלית”²⁵: בדבריו כאן היתה מטרתו של יעקב אבינו לשבח את יהודה; וכיון שגם ללא הוספת תיבת „בני” מובן ש„מטרף” קאי על יוסף (שכן מצינו אצלו לשון „טרף”), הרי ההדגשה ש„מטרף (הוא של) בני” אינה תוספת שבת, אלא אדרבה: יש בה נתינת מקום לומר, שרק משום שהי

21 ראה תנחומא שם. שכל טוב כאן. ועוד.

22 ראה ת”י כאן. ועוד. וראה רשב”ם כאן.

23 ראה חזקוני כאן.

24 ראה רא”ם ודברי דוד כאן.

25 ברא”ם כאן כ’ (בטעם הב’) שההכרח הוא מזה גופא „שמלת מטרף כוללת טרף יוסף וטרף תמר כו’”. אבל מזה שרש”י כ’ פירושו על „בני עלית” לפני כתבו „וכן בהריגת תמר כו’”, מוכח, שיש הכרח לזה גם בלי הפירוש „וכן בהריגת תמר כו’”.

26 שם, ב.

27 וראה גם פרש”י דה”י שם.

28 ההכרח לפרש כן – ולא שקאי על יהודה עצמו (ובפרט שרש”י ממשיך (בד”ה מטרף), וזוהי יהודה שנמשל לארי”): מפלג הלשון „גור ארי” מוכח שיש ב' דרגות „בתחלה גור . . ולבסוף ארי””, ולא מצינו ב' תקופות בענין המלוכה רק בדוד. ולכן מביא רש”י „וזהו שתרגם אונקלוס כו’” – לשלול בזה תיב”ע ות”י שתרגמו „גור בר אריון”.

29 ראה גם בעה”ט כאן. וראה גם מדרז”ל: מכילתא בשלח יד, כב. מדרש תהלים מזמור עו, ב. תוספתא ברכות פ”ד, טז. תנחומא פרשתנו י. ב”ר פצ”ט, ת. ועוד.

תמר (והעוברים שבמע"י)³⁶, ומובן שהי' מוכרח להודות.

משא"כ גבי ראובן (א) התשובה היתה באופן כזה, שכמה וכמה שנים אחרי זה עדיין המשיך בעשיית התשובה (שכן מכירת יוסף אירעה ט' שנים לערך³⁷ אחר ש,בלבל יצועי אביו"); (ב) תשובתו היתה באופן של „עסוק . . בשקו ובתעניתו“; (ג) הפעולה ד,בלבל יצועי אביו“ היתה (כפירוש רש"י³⁸) מפני ש,תבע עלבון אמו“ – מצד כיבוד אם – והדבר אף לא נחשב לחטא, כמו שהביא רש"י³⁸ „ללמדנו שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן“, ולכן „אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור“³⁹ – ואעפ"כ הרבה ראובן בתשובה.

443 ועפ"ז תמוה ביותר: איך יתכן שענין „מטרף בני עלית“ הוא טעם לכך שיהא יהודה ראוי למלכות יותר מראובן⁴⁰?

ו. ויובן זה ע"י ביאור דברי יעקב לראובן: „פחז כמים אל תותר גוי“ – ופירש רש"י: „(ומי גרם לך להפסיד כל אלה). פחז כמים, הפחז והבהלה אשר

יוסף חי' רעה אכלתהו“ בכך שאמר „מה בצע וגו“, הרי היתה גם אצל ראובן, כמסופר בפ' וישב³⁰ שראובן אמר „לא נכנו נפש“; ואף מעלת יהודה שהודה (במעשה תמר), „צדקה ממני“, מצאנוה גם בראובן, שעשה תשובה על מה ש,חללת יצועי עלה“, וכמו שפירש רש"י בפ' וישב³¹: „במכירתו לא הי' . . עסוק הי' בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו“.

ואדרבה, בב' הפרטים גדלה לכאורה מעלת ראובן ממעלת יהודה:

(א) מה שיהודה הציל את יוסף ממייתה הרי לא הי' בכוונה להשיבו אל אביו, אלא כדי למכרו לישמעאלים³². ובפרט: (א) שהי' בכחו להשיבו אל יעקב, וכמו שציין רש"י³³ שאמרו לו השבטים „אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך“; (ב) שאמירתו „מה בצע גוי“ הוראתה (כפירוש רש"י) „מה ממון כו“, דהיינו שהטעם שמנע את הריגת יוסף הי' מפני שלא היו מרויחים דבר מכך, ועל כן אמר „לכו ונמכרנו לישמעאלים (ונרויח „ממון“)³⁴.

משא"כ ראובן ביקש להשיבו אל יעקב, וכמפורש בכתוב³⁵: „למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו“.

(ב) בהודאת יהודה (על מעשה תמר) – (א) מצינו רק שאמר פעם אחת „צדקה ממני“. (ב) ועיקר: אלמלא הי' מודה הרי הי' גורם להריגת

(30) לו, כא. וראה מקץ מב, כב.

(31) שם, כט.

(32) וראה ריב"א עה"ת כאן.

(33) וישב לת, א.

(34) ראה חדא"ג מהרש"א סנהדרין ו, ב.

(35) וישב לו, כב. וראה רש"י שם.

(36) ובפרש"י וישב (לת, כה): ואל תאבד שלש נפשות.

(37) שהרי לאחרי לידת יוסף עבד יעקב שש שנים בצאן לכן (פרש"י תולדות כה, ט), ושהו בדרך ב' שנים (פרש"י ישן תולדות שם. וראה גם פרש"י וישלח לג, יז), ובסופו הי' מעשה ראובן (וישלח לה, כב) – עפ"ש"כ בסה"ד (מבחי ר"פ שמות) – הי' אז יוסף עכ"פ בן ח' שנים וד' חדשים – ויוסף נמכר בהיותו בן י"ז שנה.

(38) וישלח לה, כב.

(39) פרש"י שם, כג.

(40) וראה מענה דר"ט (ר"ע) – מכילתא,

מדרש תהלים ותוספתא דלעיל הערה 29. אבל

להעיר מפרש"י דה"י שם, א.

החילוק בין כהונה ומלכות לבכורה: המעלות זכהונה ומלכות באות לידי ביטוי בעיקר (ובפרט – בעניינו) בשייכות לאחרים, בפעולתם עם הזולת: ענינו של מלך הוא אשר יצא לפניו גו'⁴⁴, לספק את צרכי ועניני המדינה וכיו"ב, וכמו שפירש רש"י כאן על תיבת „גור” – „המוציא והמביא את ישראל”, ועל „כרע רביץ” – „איש תחת גפנו וגו'”; וכן היא גם הכהונה, שמענינו העיקריים (כדפירש רש"י כאן על „יתר שאת”) נשיאות כפים – לברך את ישראל⁴⁵ [וכן ללמד את בני ישראל את הלכות ודיני התורה, כמ"ש⁴⁶ „ובאת אל הכהנים גו' והגידו לך את דבר המשפט . . על פי התורה אשר יורוך גו'”].

משא"כ בכורה היא מעלה בנוגע לבכור עצמו (שמצד מעלת וחשיבות הבכורה נוטל פי שנים בנחלה וכו'), ולא בשייכות לאחר⁴⁷.

444 וזהו ההסבר לב' הפרטים הנ"ל: הענין ד„פחז כמים” . . מהרת להראות כעסך” [שתיכף כשעלה בלבו שמשככי אביו צריכים להיות באהל לאה, גרם הדבר אצלו לכעס – על אחר – ועשה זאת תיכף ומיד („מהרת להראות כעסך”), שבלבל יצועי אביו (→ אחר)] היא הנהגה שבניגוד לדאגה לטובת זולתו, ולכן גם העונש על זה הי' מדה

מהרת להראות כעסך וכו' לכך. אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו וכו' ומהו הפחז אשר פחזת” (ועל זה ממשיך רש"י בפירושו על „כי עלית משככי אביך אז חללת”).

מהמשך לשון רש"י מובן, שהסיבה שלא נטל ראובן „כל היתרות הללו” אינה הפעולה גופא ד„עלית משככי אביך וגו'”, אלא ענין „פחז כמים, הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך” (ואין זאת אלא שה„פחז” בא לידי ביטוי – „ומהו הפחז כו'” – בענין „עלית גו'”⁴¹).

והיינו, שמזה שיעקב מקדים ומדגיש את החסרון ד„פחז כמים” בפני עצמו, למד רש"י שבענין „בלבל יצועי אביו” ישנם ב' פרטים: א) הבלבול גופא; ב) שהי' זה באופן של „פחז כמים” –

ועל כל א' מב' הפרטים הי' עונש בפני עצמו: א) על זה שבלבל יצועי אביו ניטלה ממנו הבכורה (עכ"פ „לענין השבטים”), כמ"ש בדברי הימים „ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו גו'”⁴² (וכמו שכבר ציין רש"י בפ' וישלח⁴³ „נתנה בכורה ליוסף”); ב) ועל „פחז כמים” . . מהרת להראות כעסך”, הנה „אל תותר, אל תרבה ליטול כל היתרות הללו” – כהונה ומלכות (כנ"ל ס"ב).

ז. והביאור בזה:

(41) וראה קושיית האוה"ח כאן. ועוד.

(42) ומ"ש שם „כי יהודה גבר באחיו גו'” – הוא מאמר המוסגר, כפרש"י שם „וא"ת א"כ למה לא מלכו בני יוסף וכו'”).

(43) ראה הערה 9.

(44) פנחס כז, יז.

(45) וראה פרש"י עקב (י, ח): הכהנים, והוא נשיאת כפים.

(46) שופטים יז, ט"א.

(47) ראה לקמן הערה 58.

וניטלה ממנו הבכורה רק „לענין השבטים“, ואילו את הכהונה והמלכות הפסיד לגמרי –

דמאחר שעצם הדבר ש„בלבל יצועי אביו“ אינו חמור כל כך (מפני שכוונת ראובן היתה לתבוע „עלבון אמרי“, ועד אשר, כפירוש רש"י „כנ"ל ס"ה), „לא חטא ראובן“⁵², „אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור“, ותשובתו היתה באופן ש„עסוק הי' בשקו ובתעניתו“ כמה וכמה שנים, לכך ניטלה ממנו רק הבכורה „לענין השבטים“].

ה. וזהו גם הביאור בזה שה„יתר“ דמלכות ניתן ליהודה עבור מה ש„מטרף בני עלית“ (הגם שגדלה מעלת ראובן ממעלת יהודה, כנ"ל):

החילוק בענין „מטרף בני עלית“ בין יהודה לראובן הוא, שע"י „מטרף בני עלית“ של יהודה נגרמה בפועל הצלה לאחר, שהרי אמירת יהודה, „מה בצע גוי“ הצילה את יוסף ממחשבת „נהרגנו“ והביאה להוצאתו מן הכור (ש„נחשים ועקרבים יש בו“⁵³); ובזכות אמירתו, „צדקה ממני“ ניצלה תמר משריפה.

ואילו גבי ראובן, אף שתשובתו וכוונתו היו במעלה יתירה משל יהודה, הרי זו מעלה בו כשלעצמו, ולא בשייכות לטובת והצלת הזולת: מה שאמר „לא נכנו נפש . . השליכו אותו

52 אף שהי' בזה קלקול (כלשון רש"י „אפי' בשעת הקלקלה כו"י). וראה פרש"י ברכה לג, ו. ולשון רש"י (וישלה שם) „שכולן שוין וכולן צדיקים שלא חטא ראובן“ – הוא ע"ד המפורש לעיל: „הגוי גם צדיק גוי“, אף ש„נקיון כפים“ אין כאן (וירא כ, ד"ה. פרש"י שם, ו).

53 פרש"י וישב לו, כד.

כנגד מדה, שניטלו ממנו כהונה⁴⁸ ומלכות⁴⁹.

משא"כ עצם ה„קלקול“ דבלבול יצועי אביו מורה על הטעות שהיתה לו במחשבתו, שמצד כבוד אמו („שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי“⁵⁰) צריכים יצועי אביו להיות באהל לאה – וכיון שהטעות היא „קלקול“ בעצמו בלבד, לכן, בדומה לזה, איבד את המעלה והחשיבות השייכת אליו עצמו – הבכורה.

[ועפ"ז מובן גם חילוק עיקרי, שלפי פירוש רש"י ופשטו של מקרא, כללות ענין הבכורה לא ניטלה מראובן – שנשאר „בכור לנחלה“⁵¹ וכו"י] –

48 ועפ"ז יומתק מה שפרש"י ד„שאת“ הוא „לשון נשיאות כפים“, ולא כבשכל טוב כאן: „יתר שאת, יתרון מתנה . . מתנות כהונה“ – כי ההדגשה כאן היא בענין של טובת „הזולת“.

49 ראה גם אברבנאל כאן.

ולהעיר ע"ד ההלכה: נשיאת כפים צ"ל „באהבה“ ולא וכו' (שו"ע אדה"ז סקכ"ח ס"ט); בנוגע למלך – ראה רמב"ם הל' מלכים ספ"ב.

50 פרש"י וישלח לה, כב.

51 ע"פ פרש"י זה אין מקום (ע"ד הפשוט)

לקושיית המפרשים איך העביר יעקב הבכורה ליוסף והרי נאמר (תצא כא, טז) „לא יוכל לבכר גוי“, ובכ"ב (קלג, ב) „ואפילו מברא בישא לברא טבא“ – כי לדעת רש"י (ע"ד הפשט) הי' ראובן „בכור לנחלה . . ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים וכו"י“. וראה תנחומא (ויצא דלעיל הערה 13. ועיין פרש"י פרשתנו מה, ה"ו (וברמב"ן שם) שאין נפק"מ בזה שאפרים ומנשה הם ב' שבטים לענין נחלה (ושקוי"ט בארוכה במפרשי רש"י שם). אבל ראה פי' שני ברש"י פרשתנו מה, כב (הובא בתחילת השיחה): „הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים כו"י“. ואכ"מ.

וע"פ פרש"י ש„לא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבטים כו"י מתרין בפשטות דיוק לשון הכתוב בדה"י „נתנה בכורתו לבני יוסף“ (ראה ת"ת ויחי מה, כב. ועוד).

אחר והודאתו וכו' בשייכות הצילת אחר – היא ההוכחה שהוא ראוי למלכות (משא"כ ראובן, שגודל העילוי של תשובתו וכו') היא מעלה לעצמו, ראוי לכורה בכלל אבל אינו ראוי למלוכה⁽⁵⁷⁾.

[וע"פ הנ"ל מובן בפשטות הטעם שפירש רש"י, "מטרף בני עליית" על ב' הדברים (מכירת יוסף ומעשה תמר): יעקב ביקש להביע ולהדגיש את מעלת יהודה על פני ראובן (שלכן, גור ארי' גו" – ענין המלוכה – הועבר מראובן ליהודה); ומאחר שגבי ראובן מצינו ב' ענינים – רצונו להציל את יוסף ותשובתו על ש"בלבל יצועי אביו" – מסתבר שיעקב הדגיש את מעלת יהודה בב' הענינים].

446 ט. ההוראה מזה – מובנת בפשטות:

אדם מישאל אינו רשאי להסתפק בהיותו עסוק וטרוד לגמרי בשלימות עצמו בלבד, אלא חובה עליו להתעסק באהבת ישראל, בעשיית טובה לזולתו; ויתירה מזו: כיון שאהבת ישראל "זהו כל התורה כולה"⁽⁵⁸⁾, אזי גם אם הוא עצמו אינו במדרגה נעלית כמו אחר, השקוע כל-כולו בעשי' לעלי' ולשלימות עצמו, הנה כיון שהוא עוסק בטובת זולתו, הרי הוא קשור עם "כל התורה כולה".

(57) להעיר מפנים יפות ברכה (שם, ו); תשובתו הועילה יותר משל ראובן .. שיצא ממנו מלכות ב"ד .. כי בהודאתו זיכה את ראובן כו".

(58) אבל מ"מ ה' ראובן, בכור לעבודה – כי עבודה, ובפרט דלפני מ"ת (וכמו שמצינו במזבחות וכו' דאברהם ויעקב), אינה שייכת (כ"כ) לזולת כ"א מעלה בהכור עצמו.

(59) תניא פלי"ב (ע"פ שבת לא, א).

אל הבור הזה .. למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו, מורה על כוונתו – אבל בפועל לא ניצל יוסף בכך מסכנת מיתת רעב (ורק – יד אל תשלחו בו) [ובפרט שהבור – "נחשים ועקרבים יש בו"]

אע"פ שבפשטו של מקרא אפשר לומר שראובן לא ידע זאת⁽⁵⁴⁾ ועל כן אינו אשם בדבר, אבל בפועל ה' יוסף בסכנה].

וכמו כן מעלת תשובת ראובן, ש"עסוק ה' בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו", היתה ענין שאין לו שום שייכות אל הזולת⁽⁵⁵⁾; יתר על כן: אלמלא ה' ראובן "עסוק .. בשקו ובתעניתו" בעת מכירת יוסף, אולי ה' מטכס עצה איך להציל את יוסף⁽⁵⁶⁾ (כשם שקודם לכן פעל על אחיו אשר "לא נכנו נפש") וסוף-סוף, "להשיבו אל אביו"; ודוקא מפני שה' עסוק בעצמו (אמנם בענינים נעלים, בשקו ובתעניתו), אבל מכל מקום – בעניניו הפרטיים) אירעה מכירת יוסף.

ולכן דוקא "מטרף בני עליית" דיהודה – התייצבותו בפועל עבור

(54) כמ"ש הרמב"ן וישב שם. ועוד.

(55) וראה חזקוני ברכה (לג, ז) – בדעת רש"י – דזה שהודה ראובן ה' רק בצנעה, וע"י הודאת יהודה ברבים גרם שגם ראובן יפרסם הודאתו (ועד"ז הוא בתוד"ה מי ב"ק צב, א).

ולהעיר, שעפ"י המבואר בסוטה (ז, סע"ב) דראובן הודה משום "דלא ליחשדו אחוה"י" – נמצא, שכל זמן שראובן לא הודה ברבים ה' מקום שיעקב יחשוד אחיו ומ"מ לא הודה עד שיהודה גרם וכו'.

(56) ואולי ה' יכול להוציאו מן הבור כאשר אחיו ישבו, "לאכל לחם". וראה פרש"י וישב שם, כב. ויצא כט, לב.

דראובן, הנה אעפ"כ בזה דוקא תלוי' הגאולה מהגלות: עי"ז נולד פרץ, שממנו צמחה מלכות בית דוד⁶¹, עד למלך המשיח – „עלה הפורץ לפניהם גו"⁶² – גואל אחרון, שיפרוץ את גדרי הגלות, ויביא את הגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ ויחי תש"ז)

והדבר בולט יותר בתוצאות של ב' ההנהגות דראובן ויהודה: עי"ז שראובן „עסוק הי' בשקו ובתעניתו" – ניתנה האפשריות למכירת יוסף, ולאחרי זה לגלות מצרים, ראש (ושורש) לכל הגליות⁶⁰; ועי"י אמירת יהודה „צדקה ממני", הגם שאינה מגעת למעלת התשובה

61) סוף מגילת רות.

62) מיכה ב, יג. אגדת בראשית ספס"ג. רש"י לב"ר פפ"ה, יד.

60) דכל המלכיות נק' ע"ש מצרים (ב"ר פט"ז, ד. וראה ד"ה קול דודי תש"ט בתחילתו).

